

na poti premrazijo; napada pa tudi goveda, prešiče, ovce i. t. d.

Znamnja

te bolezni so si pri vsih plemenih živine enake; nar bolj očitne pa so pri konjih. Na prisadni pljučnici bolna živina sploh opéša, oslabí, je žalostna, glavo obesi, vrat pa bolj ravno derži, vedno na enim mestu mirno stoji in se hoje boji; kadar se pa iti posili, vsa omamljena gré in težko sôpe. Ne vleže se skorej nikdar, ampak večidel s sprednjimi nogami široko saksébi stoji, ali pa saj eno nogo enmalo od sebe proč stavi, de si tako persi enmalo razširi in lože sôpsti more. Če se pa zavoljo nepremagljive slabosti vunder vleže, sključi sprednje noge pod persi in takó težko diha joča na njih sloni. Tudi človek š prisadno pljučnico ne more dostikrat ne na eni ne na drugi strani ležati; človek pa in živina sta si v ti bolezni popolnoma enaka.

Začetek prisadne pljučnice se večidel s hudó mèrzlico (treslico) napové, ktera pa včasih le malo časa terpi, in po kateri vročina nastopi. Prisadna pljučnica je vselej vročinska bolezn (mit Entzündungsfieber.)

Bolna živina suho kašlja; kašljanje pa je kratko, kér živini v persih velike bolečine prizadene. So pa tudi pljučnice, de se nič kašlja ne sliši. Gobec in posebno nosnice so suhe, rúdeče, vroče. Sapo čutiš vročo, če roko nosnicam približaš. Živina težko in hitro sôpe (poglavitno znamnje), in težko dihanje nosnice, persi in clo trebuh razširjuje. — Žila hitro bíje, takó de pri konjih ali govedih v eni minuti 60, 70, 90 in še več udarkov (po velikosti bolezni) našteješ. Nar lože boš žilo pri konjih in govedih na stranskih čelustnih kostéh čutil in jo štel; pri drugi živini pa na spodnjih nogah. — Kakor žila, ravno takó tudi sercé hitro bíje; tode njegovih udarkov, če svojo roko na levo stran reber za komolec položiš, ne boš v začetku hude pljučnice in pri dobro rejeni živini vselej čutil, kér se sercé v hudih prisadnih boleznih vselej nekoliko skerči, de ne udarja na rebra. — Sicer pa takó bolna živina nič ne jé; goveda, ovce in kozé nehajo prežvekovati. Žeja pa je večidel velika, včasi pa tudi ne. — Če ni k pljučnici kaka druga čevna bolezn pritisnila, gré blato le poredkama in suho od živine.

To so poglavne znamnja prisadne pljučnice, iz kterih bo vsak umen kmet bolezn lahko spoznal.

Bolezni, ki se k pljučnici nar rajši pridružite, ste: prisad čev (Gedärmentzündung), ki zavoljo bolečin živino nepokojno stori kakor kolika, in pa prisad kopit ali parkljev (Huf- oder Klauenentzündung, Rehe), ki se tudi lahko spozná iz stáje in hoje bolne živine.

Vzroki prisadne pljučnice.

Poglavni vzrok je prehlajenje. Živina se pa prehladí v merzlih hlevih, na poti v hudim mrazu in ojstri burji, zlasti če je špoténa na merzli sapi delj časa stati móгла; in pa po merzli pijači, posebno po snežnici.

(Konec sledí.)

Kmetijske in obertniške reči.

(Nekaj od gnojá.) De se gnoj vselej nar boljši podela na gnojišu s streho pokritim ali pa če je nekoliko z perstjo zadelan, se sleherni kmetovavec iz nasled-

njih resnic nar lože prepriča: 1.) Gnoj se dela ali pa iz debeliga razpade takrat, kader nekoliko gazov: vogelnokisluga in amonjaka iz njega zbeží in v zrak zgine, in ravno to kemijsko ravnanje je vzrok, de gnoj dober postane. 2.) Če se gnoj pod milim nebam pari, brez de bi bilo gnojiše pokrito s streho ali z zemljó, zgubi gnoj preveč rodivne moči, se osuší; nar boljši gnojnica se oceja, ali ga pa dež preveč spíra. 3.) Rahlejši zerna pšenice, reží i. t. d. ne potrebujejo gnojá, ki se je že v jami ali na gnojnim kupu popolnoma podelal, zakaj take žita, ki se z nar večim pridam na take njive sejejo, kjer so popred taki pridelki rastli, kteri se okopujejo, postavimo: turšica, krompir, repa, vohrovt i. t. d. dobijo po tacih pridelkih gnoj že ravno práv podelan in do dobriga razpaden; — gotov dobiček, kteriga si je skerbent kmetovavec že pretečeno jesen pripravil.

Pravijo sicer, de se včasih do dobriga podelan in sognjit gnoj nekterim sadežem dobro prileže, de spešno rastejo in urniši zorijo. Tega sicer ne moremo tajiti: vunder ne bo zavoljo tega umni kmetovavec nikdar svojiga gnojá — nar večí podpóre kmetijstva — nemarno tratil, ampak z veliko skerbjó ž njim ravnal. Naj se tedej gnoj vselej na kupih podeljuje, ki so s perstjo zadelan, ali pa na gnojiših, ki so pod streho sončne soparce, dežja in yetra obvarovane. De bi vunder nobeden kmet tega poduka v nemar ne pušal!

(V kislim mléku,) ki se je delj časa na soncu pánilo, se naredí hud strup, kteriga ljudje do zdej še nič kaj porajtali niso, akoravno je že veliko prešičev od tega poginilo, kterim je bilo med pomije tako kisló mléko pridjano.

(Seršene pokončati.) M—jér Janez iz Z. mi je pravil, de so domá takole seršene končevali: Zvečer, ko je bilo tema, so blizo tistiga kraja, kjer so bili seršeni, nekoliko slame zažgali, na to je eden v seršenje gnjezdo s palico pobézal, in vsi seršeni so v oginj sferčali, ter se posmodili. — Pa pameti je per tem opravi lu treba, de se kej ne zažgè, de po tem še hujši ne péče, kakor ko bi seršen pičil. Janez je pa zdaj v soli, ne bo več seršenov smodil.

(Kakor pobiranje tičjih gnjezd), tako je tudi škodljivo pobiranje mravljih jajc, kér se tako mravljinici končujejo, ki so rojeni sovražniki gosénc. Mnogi lesovi, kjer so mravljinici, zlasti njih večí pleme, bili pregnani, so se zgubili, kér so jih gosénce končale. Hanoverska vlada je že prepovedala pobirati mravljinčje jajca. Tacih prepoved bi ne bilo treba, ko bi ljudje prevdarili, koliko večí je škoda, ki se s tem stori, kakor mala korist tih jajc. Mravljinčje jajca se nabirajo za tiče, ktere v kletkah zaperte imeti je neusmiljeno veselje.

(Wéela.)

(Zoper gosence na repi) je kmetovavec Ferlan blizo Loke, kjer so letas gosence hudó razsajale, tóle skusil in poterdil: Vjel si je rakov, jih je stolkel, in stolčene gnjiti dal. V dveh dneh so že hudó smerdéli in potem jih je s tremi škafami vode zmešal. Smerdljivo rakovo vodo je z vertnarsko skropivnico poškopil po repi — in vse gosence so — kakor nam je povedal — poginile.

(Namesti indige) je v imenitnim kupčijskim mestu Gotenburg na Švedskim neki bojár ali farbar višnjevo bojo ali farbo iznajdel, v ktero se da svila ali žida veliko lepši, stanovitniši in pa tudi veliko bolj po ceni farbati, kakor z indigo.

Letašnja létina po Krasu.

Kér nam Novíce létine od več krajev oznanujejo, naj tudi povedó, kakó se je létas létina po Krasu obnesla.

Sená se je četerti del manj od lani pridelalo. — Kokonov ali židnih mešičkov se je obilno priravnalo;

šertertje se je slišalo od kervavih červov, zavoljo tega prosim, de bi nam v Novicah povedali *) vzrok té bolezni, in pa pomoč jo odverniti. — Pšenica in druge ozímne so dale srednjo létino. — Krompir se je pa slabó obnesel; pri izkopovanji se je veliko gnjiliga našlo; zdej ko je iz zemlje vzet, se je gnjilina vstavila, morebiti bo tudi nehala; tudi letašnji iz semena pridelani krompir je gnjiti začel. — Turšica se je srednjo mero obnesla. — Ajda tudi srednjo mero. — Vina se je v več krajih obilno in skorej nič slabšiga odlani pridelalo, takó de jim po več krajih posode zmanjkuje; gotovo je, de tudi za naprej bodo ti dobri in nepoblojeni terani več kupcov na se potegnili, in v Terst in druge kraje prepeljani si svoje dobro ime ohranili. — Zelje, pa tudi repa ste se létas slabo obnesle; repno perje so večidel gosence pokončale. — Čebele so se slabo obnesle, kér so zavoljo suše malo rojile, in zavoljo neprijetniga vremena malo medú nabrale. — Kar sploh žitni kup vtiče po Krasu: je pšenica po 7 dvajsetic, turšice pa po trideset grošev mernik. To pa moram tudi povedati, de toča je létas po več krajih veliko škode storila, in nekterim kmetam vse pokončala. Letašnja létina po Krasu je tedej srednja imenovati. Drevno seme, kar smo ga létas vsejali, se je slabši od lani obneslo, mislim, de so poletni mrazi tega vzrok, de so drevca dosti manjši, kakor po navadi zrasle. — Potepuhi in postopači so se létas močno iztrebili, kér jim sila, to je, pokorivna delavšnica pritiska, takó de je malo več od njih slišati, zavoljo ktere naprave smo svoji vikši gospóski posebno hvaležni.

Komen na sv. Lukeža dan 1847.

Anton Bandel.

Prošnja farmanov do sojiga fajmoštra.

(Dalje.)

Čutim — so po daljšim premokljeji rekli — de sim se enmalo preveč odtegnil od sojiga naména; zakaj le bolj kratko sim vam hotel opomniti, kaj de bo duhovni učnik od ljubezni — poglavitne zapovedi naše vére — sojim učencam skladal in skazoval. Se samo zastopi, de jim bo od vsiga tega le take nauke odbral, ki so njih otročji umnosti primerjeni, in za njih starost koristni. S temi nauki bo sklepal priserčno opominjevanje, si to nar lepši in nar večji zapoved precej v soje mlade serca vtisniti, in jo pri vsaki priložnosti prot sojim šolskim tovaršem in vsim drugim, kolikor véjo in zamorejo, v djanji spolnovati.

Tode, porečete morebiti: Sej taki majhni otroci, kakor so šolarji, še nimajo ne zmožnosti, ne priložnosti drugim ljubezin v djanji skazovati. — Pa jez mislim, so djali, de tudi že otroci zamorejo veliko v ti reči storiti, in de ravno šola jim k temu nar lepši in nar pogostniši priložnosti nakloni. In čeravno so le majhne reči, s kterimi drugim postreči ali ljubezin skazati zamorejo, so vunder zadostne, jih po njih otročji zmožnosti zgodej v spolnovanji te nar poglavitniši zapovedi vaditi in poterlovati. Prestavite se v duhu, so djali, le majhen čas v šolo, kader se otroci vanjo snidejo. — Koliko prigod in namér imajo tukej, eden družimu prijaznost in pomoč skazati! Temu, postavim,

*) Rudečica (Rothsucht) je zares ena nar navadnih bolezin, ktera novo zležene židne gosence napade. Ta bolezin pa izvira večidel iz tega, če se gosence iz jajčik zavoljo presilne vročine prehitro izvalijo, ali pa če jajčka ali pa gosence prenaglo iz hladniga v hudo vročino, ali iz vročine prehitro na hladno pridejo. Za rudečico in druge take bolezni niso znane nobene zdravila, kakor de se vzroki bolezni odvrčajo in z umno postrežbo za njih zdravje skerbí; sicer pa naj se bolne od zdravih ločije.

Vredništvo.

— so jeli hitro pripovedovati — manjka ridála (ravnila, lineal), unimu papirja, tretjemu čerčila, čertertimu dobro vrezaniga perésa, spet enimu se je kej pokazilo, kakimu drugimu druga nesreča primerila, de pomoči sojih tovaršev potrebuje. Nar večkrat pa se zgodi, de ta ali uni kake reči, ki se je učiti ima, dobro ne umé, in torej kaciga družiga, de bi mu pokazal, prosi. Če učnik soje šolarje večkrat opominja, de nej radi eden družimu pomagajo in postréžajo, gotovo ne bo nobeden zastonj prosil; in otroci se bojo kmalo navadili, posebno veselje iz tega imeti, če eden družimu kej dobriga storiti, in si tokó pred Bogam dopadajenje, pri sojih tovarših pa njih prijaznost in hvaležnost zaslužiti zamorejo. Otrok bogatih starišev, kteri bo tukej morebiti marsikteri kosic kruha sojimu revnimu šolskimu tovaršu odlomil, ali mu morebiti tudi včasih kak krajcar za popir ali druge reči od sojih starišev sprosil, se bo tukej zgodej učil spoznati, de je še kej lepšiga na svetu, kakor zale oblačila, ki so mu jih stariši napravili, in še kej boljšiga, kakor vsaki dan cvértje in vino na mizi. Pa tudi otrok revnih starišev, kteri bo bistro glavico imel, in se dobro učil, se bo tukej prepričal, de tudi on še kej veljá, ja de je nekej v človeku, kar ga viši povzdigne, kakor bogastvo in lepota; in se bo veselil, kader bo v soji borni sukjici okrog in okrog od šolskih tovaršev obdan, jim kake težavniši šolske nauke skladal. — Pa koliko drugih priložnost imajo še otroci, v šoli in zunej šole, eden drugimu kej prijetniga storiti, se za eden družiga ponesti, eden družiga kake nesreče varovati ali iz nje pomagati, se prijazno kakih pogreškov ali pomot opomniti i. t. d. Ja tudi samo usmiljenje, ki si ga eden družimu skažejo, je lepo spričevanje in lepa vaja bratovske ljubezni, in zna morebiti pri marsikterimu zmed njih clo posebno prijaznost za celo življenje vterditi.

(Konec sledí.)

Vesel dopís iz Solingrada.

15. listopada so nam iz Solingrada (Salcburga) naš častiti roják, visoko učeni dohtar in profesor, gosp. Stabel, pisali, de tudi Nemce mika naše Novice brati, kér so jih presvitli nadvojvoda Joan, ko so létas k pervimu zboru v Solingrad prišli, novo začetimu družtvu z gorko besedo priporočili. Visoko častitljivi gosp. prelát Benediktinarskiga samostana v Solingradu, kjer ima imenovana družba svoj sedež in svojo pisarnico, so na priporočilo presvitliga Vojvoda Novice berž naročili, iz kterih naš góri imenovani gosp. domorodec važniši sostavke Nemcam prestavlja. — Presvitli Nadvojvoda Joan se tedej povsod miliga očeta Novicam skazujejo; česar Slovenci nikdar pozabili ne bodo. Bog ga nam še mnogo lét zdraviga in veseliga v sredi svoje svitle rodovine ohrani!

Vredništvo.

Slovstvine novíce.

(Sveto pismo noviga zakona pervikrat v serbskim jeziku) je mesca kozoperska na Dunaji po stroških visoko učeniga in za svojo domovino mnogo zasluženiga gosp. Vuka Štefanoviča Karadčiča (na veliki osmerki in na stran. XV. 607) na svitlo prišlo.

(Nov časopis.) V Bèrni (Brün) bodo ob novim létu 1848 novíce izhajati začele z imenam: Týdennik, listy ponaučné a zábavné; to je: Tédnik, učivni in kratkočasni listi. Vsak čertertik pride velika pola na svitlo.

(Hvala Slovenskih narodnih novin.) Te Novine svojo ljubezin in materno skerb do ljudstva tudi s tim razodevajo, de si neprenehama prizadevajo, z razširjanjem družtev treznosti svoje slovenske otroke k treznosti, s treznostjo k čednosti, in s čednostjo k pravi sreči pripeljati.